

УДК 913(477.65)

ЕЛЕКТОРАЛЬНА РУБІЖНІСТЬ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Швець О.Б., Маслова Н.М.

Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського

E-mail: alexandra-crimea@ukr.net

Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В.Винниченка

E-mail: maslnatnic@yandex.ua

Аналізуються результати президентських та парламентських виборів в Україні у період з 1991 р. до 2012 р. Зроблена спроба обґрунтування електоральної рубіжності Кіровоградської області.

Ключові слова: електоральний простір, електоральне розмежування, електоральна поведінка, електоральна рубіжність тощо.

ВСТУП

Соціокультурні відмінності регіонів України безпосередньо віддзеркалюються у диференціації її електорального простору. Електоральні відмінності регіонів України визначаються не лише структурним розмежуваннями електоральних симпатій, а й ставленням населення до найбільш значущих питань суспільно-політичного, соціально-економічного та соціогуманітарного розвитку країни, геополітичними (вступ до ЄС, до союзу з Росією, до НАТО тощо) та мовно-культурними орієнтаціями населення регіонів [1].

Метою даної роботи є на основі аналізу результатів виборчих кампаній, що проводилися упродовж 1991-2012 рр., виявити риси рубіжності території Кіровоградської області в електоральному просторі України.

Характер протікання електоральних процесів найбільш наочно віддзеркалює соціокультурні відмінності регіонів України. На думку А.Г. Манакова, аналіз результатів виборів дозволяє виявити просторові відмінності в сучасній культурі населення регіонів [2]. На наявність електорального розмежування України вказують результати президентських та парламентських виборів. Проблемі електоральної диференціації країни приділяють увагу соціологи та політологи Б. Ідрісов [3], О. Зубченко [4], О. Михайлич [5], Е. Гугнін [6], Ю. Каплан [7], В. Карасьов [8], І. Кононов [9], Р. Павленко [10], В. Бортников [11], К. Черкашин [12] та ін. Регіональна диференціація електорального простору України стає предметом дослідження географів О. Шаблія [13], М. Багрова [14], М. Дністрянського [15], Є. Хана [16], В. Миронюка [17] та ін.

На сьогодні виділяються чотири школи дослідження електоральної поведінки: соціологічна (П. Лазарсфельд, Б. Берельсон), соціально-психологічна (Е. Кемпбелл, Ф. Конверс), раціонально-інструментальна (Й. Шумпетер, Е. Даунс), екологічна (А. Зигфрід, Ф. Гогель). Остання найбільш близька до політичної географії, оскільки поведінка виборців аналізується залежно від місця їх проживання [12]. Зважаючи на чітке територіальне розмежування симпатій виборців в Україні екологічний підхід, завдяки врахуванню впливу регіонального чинника на електоральні процеси, є найбільш доцільним в межах даного дослідження. Адже регіональний чинник

суттєво впливає на рівень електоральної активності, діапазон та персоналізацію електорального вибору, рівень сепаратизму в електоральних орієнтаціях тощо [2]. На електоральну поведінку впливають також історико-географічні, економічні, етнічні, культурні та інші чинники.

Дослідження відмінностей в електоральній поведінці виборців різних регіонів може ґрунтуватися і на «теорії розколів» С. Роккана, в основі якої лежить пошук територіальних груп населення з протилежними типами електоральної поведінки, вивчення соціокультурних та територіальних розколів, які мають географічне вираження. Розколи – це існуючі в суспільстві суперечності, які призводять до протилежного ставлення різних груп до визначальних чинників [18]. Щоправда, критиці піддається застосування самого поняття «розкіл». На думку В. Бортникова, використання поняття «розкіл» щодо українських реалій не віддзеркалює багатоаспектні та суперечливі процеси в суспільстві. Тому доречніше вести мову про історично обумовлені відмінності у суспільній свідомості окремих груп населення різних регіонів. В західній науковій традиції для визначення аналогічних процесів використовують більш нейтральне поняття – „розмежування” (cleavage) [11]. К.В. Черкашин вважає, що в Україні існує “накладання конфліктів”, оскільки перехід від одного електорального полюса до іншого в просторі відбувається плавно, тобто країна не формується великими антагоністичними регіонами, її не можна вважати “розколотою” [12]. Погоджуючись з такими судженнями, вважаємо за доцільне використання в даному дослідженні поняття «розмежування», яке більш об’єктивно відображає електоральну ситуацію в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Неоднорідність політичного простору України яскраво проявилася з перших років незалежності, коли стало очевидним, що в західних регіонах більшу підтримку отримують праві, а в південно-східних – ліві сили. Причини відмінностей у електоральній поведінці населення регіонів коріняться в їх різному історичному минулому та соціокультурних відмінностях. Всі виборчі кампанії в Україні до 1999 р. включно засвідчували закономірність субмеридіональної зміни електоральних вподобань. З 2002 р. лінія електорального розмежування проходила майже субширотно із заходу на схід. Азональні електорально-географічні зміни спостерігаються за лініями «місто – село», «центр – периферія», «столиця – провінція», «території з переважанням домінуючого в державі етносу – території із значною участю інших етносів» [16]. В Україні сформувалося два полюси найбільшої електоральної активності – захід (в першу чергу Галичина) та схід і південь країни (в першу чергу Донбас та Крим). Між протилежними за політичним знаком полюсами є простір своєрідної політичної амбівалентності [19], яка характерна рубіжним в електоральному плані регіонам. Існування електоральних відмінностей між північно-західними та південно-східними регіонами України актуалізує питання географічної локалізації лінії електорального розмежування. Починаючи з 1994 р. результати виборів засвідчують проходження лінії розмежування електоральних симпатій в Україні територією Кіровоградської

області. Ця гіпотеза підтверджується і дослідженням О. Вишняка, який на основі результатів президентських та парламентських виборів виділив п'ять типів політичних регіонів України, серед яких - своєрідний перехідний регіон, який включає північно-східні області та Кіровоградську область.

Під час перших в незалежній Україні виборчих кампаній Кіровоградська область не мала ознак політичної рубіжності. Результати Всеукраїнського референдуму та президентських виборів у 1991 р. не продемонстрували значних диспропорцій в електоральних симпатіях населення регіонів України. В більшості регіонів України (за виключенням Криму) 80-95 % громадян висловилися за незалежність України. Під час перших президентських виборів в Україні в більшості регіонів перемогу отримав провладний кандидат Л. М. Кравчук. Виключення становили лише Львівська, Івано-Франківська та Тернопільська області, виборці яких надали перемогу В.М. Чорноволу [20]. Поляризація політичних симпатій у 1991 р. проявилася через протиставлення кандидатів від господарсько-управлінської еліти та представників «правих» сил. На заході електорат висловився за демократів, на сході, півдні та в центрі – за «партію влади» [13]. Лінія електорального розмежування проходила територією Хмельницької області, а в Україні закладалися тенденції до подальшої диференціації електоральної поведінки.

У вирішальному другому турі Президентських виборів 1994 р. у південних та східних областях лідером був Л.Д. Кучма, а в північних та західних – Л.М. Кравчук. У Кіровоградській області Л.Д. Кучма отримав відносну перевагу (49,7%). В сусідніх Миколаївській, Одеській та Дніпропетровській областях підтримка Л.Д. Кучми була вищою (52,8%, 66,8% та 67,8% відповідно), максимальною підтримка Л.Д. Кучми була в Криму (89,7%) та в Луганській області (88,0%). В регіонах, розташованих північніше та західніше Кіровоградщини, лідерство було за Л. М. Кравчуком. В сусідній з Кіровоградщиною Черкаській області за нього проголосувало 50,8%, а у Вінницькій – 54,3 %. Відсоток підтримки Л.М. Кравчука зростає на захід до 94,5 % в Івано-Франківській області [21]. Географічна картина електорального розмежування була подібною до виборів 1991 р. Утворилися два полюси максимальної підтримки кандидатів: перший – схід та АР Крим, другий – західні («галицькі») області. Межа між електоральними симпатіями населення змістилася на схід і проходила північними кордонами Кіровоградської області та далі по Дніпру на північ. З цього часу вперше заговорили про політичний розкіл України. З часів першої президентської кампанії націонал-державницьке мислення електорату західної України поширилося на схід до центру країни. Вагомим мотивом поведінки виборців півдня і сходу країни був обіцяний Л.Д. Кучмою офіційний статус російської мови [13].

Парламентські вибори 1994 р. були достроковими і відбувалися за мажоритарною системою абсолютної більшості: обраним вважався кандидат, який отримав понад 50 % голосів, і за явки виборців не менше 50 %. В таких умовах було обрано лише 338 депутатів з 450. Центральні області втратили найбільше депутатських місць через те, що вибори не відбулися або жоден кандидат не отримав більшості голосів. Це свідчить про роздвоєність електорату центру країни,

де були ще сильними позиції лівих сил, але набували популярності партії правого спрямування [13]. Від більшості регіонів до парламенту пройшли безпартійні кандидати. І лише у Донецькій, Луганській, Херсонській областях та м. Севастополь в більшості округів перемогли комуністи. Ці вибори вперше продемонстрували тенденцію в електоральній поведінці, яка в подальшому визначатиме особливості електорального простору України: вищий рівень підтримки правих сил на заході, а лівих – на півдні та сході. Кіровоградська область географічно обмежувала ареал підтримки КПУ. В області з 12 обраних депутатів 4 були кандидатами від КПУ. На південь і схід підтримка КПУ була вищою, а на північ та захід різко спадала. В більшості західних областей, в Київській області та м. Київ комуністи не пройшли до парламенту [21].

Парламентські вибори 1998 р. не підтвердили рубіжний статус Кіровоградщини. В більшості регіонів лідером була КПУ. Виключення становили західні області, де перемогу отримали Народний Рух України (Волинська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Рівненська області), блок «За правду, за народ, за Україну!» (Хмельницька область) та СДПУ (о) (Закарпатська область). В Черкаській області лідером був блок «За правду, за народ, за Україну!», у Дніпропетровській – ВО «Громада» [21]. Отже, електорат більшості північних, центральних, південно-східних областей та АР Крим підтримав партії лівого блоку, а виборці західних областей проголосували в більшості за Народний Рух України.

Під час Президентських виборів 1999 р. вперше не відбулося поділу країни навпіл за електоральними вподобаннями: Л.Д. Кучма переміг і на сході, і на заході країни. І все ж електоральне розмежування країни проявилось завдяки утворенню так званого «червоного поясу» - майже субмеридіональної смуги підтримки кандидата від лівих сил П.М. Симоненка. Цей «пояс» простягнувся з півночі на південь, охопивши крім, Кіровоградської, Чернігівську, Полтавську, Черкаську, Вінницьку, Миколаївську, Херсонську, Запорізьку області та АР Крим. Відсоток голосів за П. М. Симоненка зростав з півдня на північ. В Кіровоградській області за нього віддали голоси 52,58 % виборців. Окремий осередок підтримки П.М. Симоненка утворився у Луганській області. В решті областей України переміг Л. Д. Кучма, рівень підтримки якого суттєво зростав зі сходу на захід від 46,64 % у Харківській області до 92,3 % у Івано-Франківській області [21]. Географічно електоральна карта підтримки Л.Д. Кучми у 1999 р. суттєво змінилася, адже у 1994 р. Л. Д. Кучма переміг завдяки підтримці електоратом півдня і сходу країни. Підтримка Л. Д. Кучми виборцями заходу країни пояснюється низьким рівнем підтримки лівих сил. Підтримка лівих сил в регіонах «червоного поясу» зумовлена напруженою соціально-економічною ситуацією, зростанням безробіття, посиленням ностальгії за радянським минулим [22].

Під час парламентських виборів 2002 р. в південних та східних регіонах (крім Донецької області) максимум підтримки отримала КПУ, рівень якої знижувався на північний захід. В областях, розташованих на північ та захід від Кіровоградщини, перемогу отримав Блок «Наша Україна», рівень довіри до якого зростав на захід до 74,61% в Івано-Франківській області. В сусідніх з Кіровоградщиною Черкаській та Вінницькій областях цей блок отримав лише відносну перевагу (26,98% та 29,43%)

[21]. В Кіровоградській області комуністи здобули лідерство, отримавши 22,24 % голосів. Рівень підтримки КПУ знижувався зі сходу на захід області від 27,86 % до 15,54 %. Соціалісти посіли в Кіровоградській області другу позицію (15,15 % голосів). Втім, західні райони області, де СПУ посіла першу позицію (28,91%), увійшли до ареалу підтримки СПУ, який охопив Полтавську область та декілька округів Черкаської, Вінницької, Чернігівської та Сумської областей. Рубіжною виявилася територія Кіровоградської області і за рівнем підтримки БЮТ - 9,85%. Відсоток голосів за БЮТ зростав на захід до 18,83 % в Тернопільській області, в той час як більшості областей півдня та сходу (крім Дніпропетровської та Миколаївської областей) він не перевищував 4 %. Середнім в області був рівень підтримки СДПУ(о) – 6,38 %. На північ і захід він був суттєво знижувався (до 1,02% в Тернопільській області), а на схід і південь – зростав (до 12,47% в Криму). Виключення на заході становила лише Закарпатська область, де СДПУ(о) отримала 13,94% [21]. Вибори до Верховної Ради України 2002 р. засвідчили суттєві відмінності в ідеологічних поглядах населення. На заході країни більшу підтримку отримали правочентристські та праві, на півдні та сході – ліві та лівоцентристські партії. Кіровоградська область перебувала на лінії електорального розмежування, а виборці області в останнє були солідарними у політичних поглядах з електоратом півдня та сходу країни, підтримавши ліві сили.

Починаючи з 2004 р., всі наступні виборчі кампанії демонстрували структурний розкіл та фрагментацію політичного простору України [1], а Кіровоградщина знаходилася на лінії електорального розмежування. Президентські вибори 2004 р. проходили у вкрай напруженій атмосфері. Значна кількість порушень при проведенні та підбитті результатів виборів зумовила радикалізацію настроїв виборців, масові протести, які переросли в «помаранчеву революцію». Особливістю першого туру стала поразка кандидатів від лівих сил (О. О. Мороз – 5,82 %, П.М. Симоненко – 4,97 %) [21]. Фаворитами виборчої кампанії стали В. А. Ющенко та В. Ф. Янукович. Регіональна диференціація підтримки лідерів мала чіткі географічні межі: В. А. Ющенко здобув перемогу в 16 областях заходу, півночі, центру та м. Київ, В. Ф. Янукович – у 8 областях сходу та півдня, АР Крим та м. Севастополь. Вже в першому турі сформувалося два полюси максимальної підтримки кандидатів: західні області з абсолютною перевагою В. А. Ющенка та Донбас з максимальною підтримкою В. Ф. Януковича. Між двома протилежними полюсами утворилася зона електоральної амбівалентності, яка географічно співпадала з територією Кіровоградської області. В першому турі риси політичної амбівалентності мали Кіровоградська та Херсонська області, в яких розрив між претендентами був незначним. Під час другого туру Херсонщина остаточно увійшла до цілісного ареалу підтримки В. Ф. Януковича. Кіровоградщина ж залишилася амбівалентною, оскільки розрив між кандидатами залишався незначним (В.А. Ющенко – 47,08%, В. Ф. Янукович – 46,48%). В третьому турі виборці Кіровоградщини надали переконливу перевагу В.А. Ющенку – 63,40 % [21]. У 2004 р. відбулася зміна політичних орієнтацій виборців області, в результаті чого вони вперше стали більш близькими до симпатій жителів північно-західних областей. Область увійшла до «помаранчевого поясу», хоча і знаходилася на його периферії, межуючи з регіонами

з протилежними електоральними симпатіями. В усіх областях, розташованих на південь і схід від Кіровоградщини, переміг В.Ф. Януковича. Максимальні показники підтримки В.Ф.Януковича спостерігалися у східних областях. Рівень підтримки В. Ющенка в області був нижчим, ніж на заході країни, де була майже абсолютна підтримка даного кандидата.

В межах Кіровоградської області електоральні вподобання протягом трьох турів суттєво коливалися. В першому турі в області віддзеркалилася загальноукраїнська ситуація: в північних та західних районах (ТВО № 100, 102, 103) виборці підтримали В.А. Ющенка, а у південних та східних районах (ТВО № 101 та 104) – В. Ф. Януковича. Лінія електорального розмежування проходила в області з південного заходу на північний схід приблизно по лінії «лісостеп-степ». У другому турі виборів у ТВО № 100 (м. Кіровоград) лідером був В.Ф. Янукович, а у ТВО № 101 перемогу отримав В.А. Ющенко. У виборчих округах № 102 та 103 виборці надали перевагу В. А. Ющенку. На південному-сході області у ТВО № 104 переміг В. Ф. Янукович [21]. Кіровоградщина виступила ареною запеклої боротьби за голоси виборців, про що свідчать резонансні події на ТВО № 100, де під час першого туру було зірване засідання територіальної виборчої комісії зі встановлення результатів голосування, а на одній з діляниць зафіксовано факт захоплення та вивезення бюлетенів, що супроводжувалося стріляниною [23]. Під час третього туру в усіх виборчих округах Кіровоградщини перемогу отримав В. А. Ющенко, рівень підтримки якого знижувався із заходу на схід від 75,77 % у ТВО № 102 до 51,31% у ТВО № 104. Діаметрально протилежно змінювався рівень підтримки В. Ф. Януковича: максимальний – у південно-східних районах у ТВО № 104 (43,11%), мінімальний – на заході у ТВО № 102 (20,22%). Лінія розмежування електоральних вподобань населення у третьому турі проходила південними кордонами Кіровоградської області. Під час цих виборів проявилася соціокультурна рубіжність території Кіровоградщини, яка була їй характерна до XVIII с. Так у перших двох турах межа між електоральними симпатіями приблизно співпадала з колишніми кордонами Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.

Під час парламентських виборів 2006 р. до Верховної Ради пройшли Партія Регіонів (ПР), БЮТ, Блок «Наша Україна», СПУ та КПУ. Виборці північних та більшості західних областей надали перевагу БЮТ, а електорат південних та східних областей – Партії Регіонів. В Івано-Франківській, Львівській та Закарпатській областях лідером був Блок «Наша Україна». Відбулися ротації в «помаранчевому» таборі: БЮТ отримав більший відсоток голосів (22,29%) ніж Блок «Наша Україна» (13,95) [21].

Політична поляризація країни проявилася у підтримці виборцями так званих «помаранчевих» та «біло-синіх» сил. Географічно розподіл електоральної підтримки різних таборів залишився в межах виборів 2004 р.: північно-західні регіони підтримали «помаранчеві» сили, а виборці півдня та сходу країни надали перевагу «біло-синім». Кіровоградщина знов опинилася на лінії електорального розмежування.

В Кіровоградській області лідером перегонів був БЮТ (30,13% голосів), другу позицію посіла ПР (20,10%), третю – СПУ, четверту – Блок «Наша Україна» [21].

Політичну рубіжність Кіровоградщини засвідчує той факт, що Партія Регіонів в області посіла другі позицію, в той час як в більшості областей «помаранчевого поясу» (крім Полтавської, Чернігівської та Житомирської областей) на другому місці був Блок «Наша Україна». Лінія електорального розмежування цього разу проходила в межах області північною і західною межею Олександрійського району, а також західною межею Петрівського району. Зазначені райони входили до ТВО № 99, де перемогла ПР (30,84%). Максимальний рівень підтримки ПР спостерігався у м. Олександрія (32,16%), Олександрійському (29,77%) та Петрівському (28,96%) районах, м. Знам'янка (27,37%) та Знам'янському районі (25,25%). Відсоток голосів за ПР знижувався зі сходу на захід від 30,84% до 10,95%. Рівень підтримки БЮТ коливався від 23,82% до 39,58%. Мінімум підтримки БЮТ був на сході та південному-сході області. Найвищий рівень підтримки Блоку «Наша Україна» (10,91%) був на заході області. Дві найбільші політичні сили «помаранчевого табору» разом набрали в області 38,85 % голосів, що майже вдвічі більше ніж Партія Регіонів. Максимальний відсоток голосів за помаранчеві сили віддано в м. Кіровоград – 47,07 %; мінімальний – на південному-сході області - 31,99%, що в сумі перевищує рівень підтримки Партії Регіонів (30,84%) [21]. Отже, електорат всіх районів Кіровоградщини, подібно до північно-західних областей, висловив вищий рівень довіри представникам правих сил. Порівняно висока підтримка Партії Регіонів свідчить про роздвоєність електорального поля Кіровоградщини.

Під час виборів 2007 р. до парламенту пройшли ПР, БЮТ, Блок «Наша Україна – Народна Самооборона» («НУ-НС»), КПУ, Блок «Литвина». Відсоток голосів за інші партії та блоки знизився до 8,69. Вибори підтвердили тенденції попередніх виборчих кампаній (зростання популярності БЮТ, падіння довіри до лівих сил тощо) та поглибили електоральні відмінності між регіонами країни. Партія Регіонів, яка була лідером в Україні (34,37%), перемогла на півдні, сході та в АР Крим. Партії «помаранчевого табору» (БЮТ, Блок «НУ-НС» тощо) отримали перевагу в північно-західних регіонах. Поляризація електоральних симпатій наростала до периферії країни. Знов утворилися два полюси підтримки протилежних таборів: Донбас з переконливою перевагою ПР (73,53 % – в Луганській області, 72,05% – в Донецькій області) та захід (Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська), де понад 85 % виборців сумарно проголосували за БЮТ та Блок «НУ-НС». Традиційна електоральна карта «помаранчевого поясу» дещо видозмінилася на користь БЮТ, який у черговий раз захопив частину виборців у блоку «НУ-НС», залишивши йому останній електоральний плацдарм лише на Закарпатті [24]. Максимальний рівень підтримки БЮТ спостерігався у Волинській (57,59%) та Київській (53,38%) областях, мінімальний – у Донецькій (3,92%) та Луганській (5,1%) областях [21].

В Кіровоградській області електоральні вподобання виборців розподілилися наступним чином: БЮТ – 37,57 %, ПР – 26,99 %, Блок «НУ-НС» - 11,67%, КПУ – 6,43 %, Блок «Литвина» - 5,54%, інші партії та блоки – 11,8 %. Не підтримали жодну політичну силу 3,26 % виборців. Рівень підтримки БЮТ знижувався із заходу на схід від 60,08 % в Голованівському районі до 22,23% – в Олександрійському районі. Найвищий рівень підтримки Блоку «НУ-НС» спостерігався на заході області в Ульянівському районі(18,15%), знижуючись на схід до 6,99 % у м. Знам'янка.

Сумарний відсоток голосів за БЮТ та Блок «НУ-НС» був найвищим на заході області (Голованівський район – 70,04%), а найнижчим – на південному сході (Олександрійський район – 36,17). Відсоток голосів за ПР зростав у східному напрямі і коливався від 13,42 % у Голованівському районі до 41,83% у м. Знам'янка. ПР посіла перше місце у м. Знам'янка, м. Олександрія, Олександрійському та Петрівському районах [21]. Отже, лінія електорального розмежування у 2007 р. знов проходила в межах області, оскільки її південно-східні райони увійшли до географічної зони підтримки Партії Регіонів. Залишаючись на лінії електорального розмежування, Кіровоградська область вперше втратила риси політичної амбівалентності, оскільки розрив у голосах виборців між «помаранчевими» та «біло-синіми» силами суттєво зріс. Сумарно в області БЮТ та Блок «НУ-НС» отримали 49,24 % проти 26,99% голосів за ПР. Водночас рівень підтримки двох сил «помаранчевого табору» в області був нижчим, ніж в інших областях, які знаходились на лінії електорального розмежування (Вінницька область – 68,57 %, Полтавська – 52,36%, Сумська – 65,22%).

Результати президентських виборів 2010 р. свідчать про поглиблення електорального розмежування України. Електоральні симпатії північно-західних та південно-східних регіонів знов кардинально розійшлися. Збереглися два географічні полюси з протилежними політичними знаками (західні області та Донбас), які одночасно були полюсами максимальної електоральної активності. Географічні межі електорального розмежування не змінилися. У першому турі в більшості областей «помаранчевого поясу» лідером була Ю.В. Тимошенко, що свідчить про подальше перетікання голосів від В. А. Ющенко на її користь. В. А. Ющенко зберіг лідерство лише окремих округах Львівської області. В.Ф.Янукович отримав перевагу в Закарпатській області, а також в окремих округах Житомирської, Чернівецької, Сумської, Полтавської та Кіровоградської областей. Основний електоральний плацдарм В. Ф. Януковича локалізувався традиційно в південно-східних областях. В деяких округах м. Дніпропетровськ першу позицію посів С. Л. Тігіпко. У другому турі у західних та північних областях симпатії більшості виборців були на стороні Ю. В. Тимошенко, полюс підтримки якої припадав на Львівську (86,20%), Івано-Франківську (88,89%), Тернопільську (88,39%) та Волинську (81,85%) області. У південно-східних областях перемогу отримав В.Ф. Янукович, полюс підтримки якого локалізувався на Донбасі (Донецька (90,44%), Луганська (88,96%) області) [21].

В Кіровоградській області в першому турі перше місце посіла Ю. В. Тимошенко (34,58%), друге – В. Ф. Янукович (26,74%), третє – С. Л. Тігіпко (14,50), четверте - А. П. Яценюк (5,83%), п'яте – В. А. Ющенко (1,58%). За інших кандидатів проголосувало 16,77 % виборців. В більшості виборчих округів лідером була Ю.В. Тимошенко. На південному сході області у ТВО № 104 переміг В. Ф. Янукович. Максимальний рівень підтримки Ю.В. Тимошенко був зафіксований на заході області (у ТВО № 102 – 39,88%); мінімальний - на сході (28,14 % у ТВО № 104). Відсоток голосів за В.Ф. Януковича зростав південний схід та схід області. Найбільша підтримка спостерігалася у ТВО № 104 – 33,26%. Окремі осередки підтримки В.Ф. Януковича утворилися у м. Знам'янка (39,48%), Знам'янському

(32,05%) та Вільшанському (31,49%) районах, де він випередив Ю. В. Тимошенко. Найвищий рівень підтримки С .Л. Тігіпка був у м. Кіровограда (21,91%) [21]. У другому турі картина електоральних симпатій суттєво не змінилася. В області лідером була Ю.В. Тимошенко з 54,66% голосів проти 39,61% за В. Ф. Януковича. Ю .В. Тимошенко отримала перемогу у 4 з 5 виборчих округів області. Виключення становив тільки ТВО № 104, де В. Ф. Янукович набрав 48,54% голосів проти 45,09% голосів за Ю .В. Тимошенко [21]. Рівень підтримки Ю.В. Тимошенко, як і в першому турі, зростав зі сходу на захід області від 45,09% до 61,41%. Відсоток голосів за В.Ф. Януковича найвищим був на південному сході у 48,54%, найнижчим – на заході (33,62%). Окремі осередки підтримки В.Ф. Януковича утворилися у м. Знам'янка (56,92%) та у Вільшанському районі (48,49%) (рис 1.).

У 2010 р. Кіровоградщина остаточно позбулася рис політичної амбівалентності та увійшла до групи регіонів, де рівень підтримки Ю. В. Тимошенко був вищим за 50%. Про рубіжність області свідчить і той факт, що в сусідніх на північ та захід від Кіровоградщини областях підтримка Ю. В. Тимошенко була вищою (Черкаська – 65,37%, Вінницька – 71,10%). Водночас в сусідніх Одеській, Миколаївській та Дніпропетровській областях переконливу перемогу отримав В. Ф. Янукович (74,14%, 71,53%, 62,70% відповідно) [21]. Перемога В. Ф. Януковича у ТВО № 104 дозволяє провести лінію електорального розмежування в межах області західними межами Долинського, Новгородківського та північною межею Олександрійського району. Зміщення лінії електорального розмежування в області на захід пояснюється зміною складу територіальних виборчих округів порівняно з 2004 р. Крім Кіровоградської області, цей політичний вододіл проходив південними кордонами Вінницької, Полтавської та Сумської областей.

Під час Парламентських виборів 2012 р. прохідний бар'єр подолали ПР (30,00%), ВО «Батьківщина» (25,54%), політична партія «УДАР» (13,96%), КПУ (13,18%), ВО «Свобода» (10,44%) [21]. Територіальні закономірності розподілу електоральних симпатій виборців порівняно з 2007 р. не змінилися. У більшості північно-західних областей перемогу отримали праві партії. У 14 областях півночі, заходу та центру України лідером було ВО «Батьківщина». У Львівській області лідером була «Свобода», а у Закарпатській області перемогу отримала ПР. У південно-східній частині України електоральні симпатії були на боці Партії Регіонів. Лінія електорального розмежування, як і раніше, проходила південними кордонами Вінницької, Кіровоградської, Полтавської та Сумської областей.

Незважаючи на падіння електоральної підтримки ПР на сході, Донбас зберіг статус полюсу підтримки даної політичної сили (Донецька – 65,09%, Луганська область – 57,06% голосів). Другим полюсом підтримки ПР виступив Крим (52,34%). Полюс підтримки опозиційних сил припадав на Львівську (87,94%), Івано-Франківську (87,25%), Тернопільську (84,94%) області. Мінімальною підтримка об'єднаної опозиції була на сході та півдні. Середній рівень підтримки опозиції спостерігався в областях, що знаходилися на лінії електорального розмежування (Кіровоградська (53,26%), Полтавська (56,55%), Сумська (59,35%), Вінницька (66,79%). Поява в опозиційному таборі нових сил зумовила ротації симпатій виборців північно-західних областей. Рівень підтримки «Батьківщини» знизився

25,54% за рахунок перетікання голосів до партій «УДАР» та «Свобода». Найбільша підтримка ВО «Батьківщина» була у Вінницькій області (45,01%). Рівень підтримки партії «УДАР» коливався від 4,71% в Донецькій області до 25,45% в м. Київ. Рекордно високим був відсоток голосів за ВО «Свобода», полюс максимальної підтримки якої припадав на три галицькі області (Львівська (38,02%), Івано-Франківська (33,79%) та Тернопільська (31,22%). Мінімальна довіра до «Свободи» зафіксована в Криму (1,04%). Підтримка КПУ коливалася від 29,46% у Севастополі до 1,78% на Івано-Франківщині [21].

В Кіровоградській області симпатії виборців розподілилися наступним чином: ВО «Батьківщина» - 32,17%, ПР - 26,25%, партія «УДАР» - 14,87%, КПУ - 13,46%, ВО «Свобода» - 6,22%, інші партії - 7,03%. Сумарно три опозиційні сили в області підтримало 53,26% виборців. Максимальною була підтримка опозиції у м. Кіровоград (61,10%), мінімальною – в Олександрійському районі (32,40%). Партія Регіонів посіла першу позицію в м. Знам'янка (24,8%), м. Олександрія (27,5%), в Голованівському (33,6%), Знам'янському (28,0%), Олександрійському (43,7%) та Петрівському (37,9%) районах. Лінія електорального розмежування проходила в межах області, оскільки Знам'янський, Олександрійський та Петрівський райони увійшли до суцільного ареалу підтримки ПР. Окремий осередок підтримки ПР утворився у Голованівському районі. В решті адміністративних одиниць області лідером була «Батьківщина». Вищий рівень довіри до партії «УДАР» спостерігався серед міського населення (максимум -18,5% у м. Світловодськ). Рівень довіри до КПУ коливався від 9,0% в м. Кіровоград до 20,4% в м. Знам'янка та Знам'янському районі. Найвищий в області рівень підтримки ВО «Свобода» був в м. Світловодськ (11,3%), м. Кіровоград (9,8%), м. Знам'янка (9,0%), м. Олександрія (6,3%). На заході області (Гайворонський та Ульяновський райони) виборці не підтримали «Свободу», а натомість віддали голоси Радикальній партії О. Ляшка (5,2% та 3,3% відповідно) [21].

Електоральні симпатії виборців Кіровоградської області відрізнялися від вподобань електорату сусідніх областей. За рівнем підтримки ПР (26,25%) область відрізнялася і від її північно-західних, і від південно-східних сусідів. У сусідніх Одеській, Миколаївській та Дніпропетровській областях відсоток голосів з ПР був суттєво вищим (41,90%; 40,50% та 35,7% відповідно). У Черкаській та Вінницькій областях підтримка ПР була нижчою (18,65% та 17,38% відповідно). Рівень підтримки «Батьківщини» в області (32,17%) також був нижчим порівняно з Вінницькою (45,01%) та Черкаською областями (37,78%), але вищим, ніж в Одеській (15,49%), Миколаївській (16,93%), Дніпропетровській (18,38%) областях. З-поміж сусідніх областей найбільш близькою за електоральними симпатіями була Полтавська область (ПР - 21,91%, «Батьківщина» - 30,14% голосів). Рівень підтримки КПУ в сусідніх Миколаївській та Дніпропетровській областях був вищим (19,09% та 19,38%), а у Черкаській та Вінницькій областях - нижчим (9,29% та 8,86% відповідно). Крім того, Кіровоградська область (разом з Дніпропетровською областю) відмежовувала з півдня групу областей, в яких «Свобода» набрала понад 5% голосів [21].

ВИСНОВКИ

Всі виборчі кампанії, починаючи з 2004 р., засвідчили статус Кіровоградської області як своєрідного рубежа між діаметрально протилежними політичними симпатіями виборців. Поляризація електорального вибору в Україні поглиблювалася з кожними виборами і значною мірою була зумовлена регіональними чинниками. Так, мешканці південно-східних областей України останніми роками ототожнюють себе з Партією Регіонів, вважаючи, що саме ця партія здатна відстоювати їх інтереси. Мешканці півночі та заходу надають перевагу різним опонентам Партії Регіонів. В центрі ж України утворилася своєрідна смуга політичної амбівалентності, зумовленої роздвоєністю електоральних симпатій виборців. Зрозуміло, що результати виборів віддзеркалюють лише домінуючі політичні, ідеологічні погляди, світоглядні стереотипи та риси ментальності населення. Внутрішні розбіжності електоральних вподобань населення Кіровоградської області, їх подібність чи відмінності з такими ж вподобаннями виборців інших областей – це лише зовнішній вияв протиріч, корінням яких є соціокультурна рубіжність даної території.

Список літератури

1. Широкова Є.О. Особливості української електоральної культури / Є.О. Широкова // Соціальні технології. – 2010. - № 45. – с. 9-16.
2. Манаков А. Г. На стыке цивилизаций: Этнокультурная география Запада России и стран Балтии [Текст] / А.Г. Манаков. — Псков: Изд-во ПГПИ, 2004. — 296 с.
3. Ідрісов Б. Електоральна культура населення України в умовах трансформації суспільства [Текст]: автореф. дис. ... кандид. соціолог. наук: 22.00.04 / Ідрісов Бахтійор; Інституті соціології Національної академії наук України. – Київ, 2006. – 17 с.
4. Зубченко О.С. Електоральна культура як об'єкт соціологічного дослідження [Текст]: автореф. дис. ... кандид. соціолог. наук: 22.00.04 / Зубченко Олександр Сергійович; Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління". – Запоріжжя, 2007. – 23 с.
5. Михайлич О.В. Етнорегіональний та лінгвістичний чинники електоральних орієнтацій виборців сучасної України [Текст]: автореф. дис. ... кандид. соціолог. наук: 22.00.04 / Михайлич Олександр Володимирович; Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2007. – 22 с.
6. Гугнін Е.А. Топологічні характеристики електорального поля України [Текст]: автореф. дис. ... кандид. соціолог. наук: 22.00.04 / Гугнін Едуард Анатолійович; Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління". – Запоріжжя, 2007. – 15 с.
7. Каплан Ю. Формування політичних орієнтацій населення різних регіонів та подолання „електорального розколу” [Текст] / Ю. Каплан. // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2005 /За ред. О. С. Власюка. – К.: Знання України, 2005. – С. 128-133.
8. Карасев В. Выборы 2006: линии и сценарии расколов [Текст] / В. Карасев. // Національна безпека і оборона. – 2005. " № 10. – С. 57 " 60.
9. Кононов И. Отношения Востока и Запада Украины: между прошлым и будущим [Текст]/ И. Кононов. // Україна. Схід – Захід: шлях до порозуміння. Збірник статей / редактор Н. Б. Кононова. – Луганськ: Знання, 2005. – 132 с. – С. 116 " 124.
10. Павленко Р. Електоральна роздільність України: шляхи подолання [Текст]/ Р. Павленко. // Вибори та демократія. – 2006. " № 1. – С. 38 – 44.
11. Бортников В. «Розмежування» в Україні в контексті ціннісної ідентифікації населення [Текст] / В. Бортников // Політичний менеджмент. – 2007. - № 1. – с. 36-47.

12. Черкашин К.В. Електоральна поведінка населення незалежної України в регіональних зрізах [Текст]: автореф. дис. ... кандид. політ. наук: 23.00.02 / Черкашин Кирил Валерійович; Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського. – Сімферополь, 2005. – 24 с.
13. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України. Навчальний посібник. [Текст] / О.І. Шаблій. – Львів: Світ, 2000. – 680 с.
14. Багров Н.В. Региональная геополитика устойчивого развития [Текст] / Н.В. Багров. – К.: Лыбидь, 2002. – 256 с.
15. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. Монографія.[Текст] / М.С. Дністрянський – Львів: Літопис; Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 490 с.
16. Хан Є. А. Електоральна географія Криму [Текст]: автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Євген Анатолійович Хан; Одеський державний університет ім. І.І. Мечнікова. – Одеса, 1999. – 20 с.
17. Миронюк В.М. Електоральна географія регіону (на матеріалах галицьких областей) [Текст]: автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Миронюк Василь Миколайович; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2002. 20 с.
18. Гришин Н.В. Динамика электоральных предпочтений Юга России: Сравнительное исследование. [Текст] / Н.В. Гришин. М.: Издательство «Социально-политическая мысль», 2008. – 182 с.
19. Макеев С. Політична географія України [Текст] / С. Макеев, С. Оксамитна // Політологія посткомунізму. Політичний аналіз посткомуністичних суспільств. – Київ: політична думка, 1995. / <http://litopys.org.ua/polpost/r3a3.htm>
20. Результати Всеукраїнського референдуму та Президентських виборів в Україні, 1991 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Sections/15r-V_Ref/index.php?11
21. Результати парламентських та президентських виборів в Україні, 1994-2012 рр. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011>
22. Танцюра В.І. Політична історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. [Текст] / В.І. Танцюра. – Київ: Видавничий центр "Академія", 2001 – 488 с.
23. Выборы аукнулись [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://kirovograd.rkkr.ua/daily/kirovograd/2005/2/24/1198/>
24. Романюк А.С., Скочилиас Л.С. та ін. Електоральна карта Львівщини у міжрегіональному зрізі [Текст] / А.С. Романюк. – Львів: ЦПД, 2010. – 168 с.

Швец А. Б. Электоральная рубежность Кировоградской области / А. Б. Швец, Н. Н. Маслова // Учёные записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского. Серия : География. – 2013. – Т. 26 (65), № 4. – С. 169–182.

Анализируются результаты президентских и парламентских выборов в Украине в период с 1991 г. по 2012 г. Сделана попытка обоснования электоральной рубежности Кировоградской области.

Ключевые слова: электоральное пространство, электоральное размежевание, электоральное поведение, электоральная рубежность.

ELECTORAL BORDER OF KIROVOGRAD REGION

Alexandra Shvets, Natalia Maslova

Taurida National V.I. Vernadsky University, Simferopol, Crimea, Ukraine

E-mail: alexandra-crimea@ukr.net

Kirovograd State V. Vinnichenko Pedagogical University

E-mail: maslnatnic@yandex.ua

The article analyzes the results of the presidential and parliamentary elections in Ukraine in the period from 1991 to 2012. Its purpose is to identify the Kirovograd region as the electoral border-area. Kirovograd region - it is a socio-cultural frontier of Ukraine. Here is

the border between the political forces of East and West. To prove this idea is necessary to conduct a geographic analysis of electoral preferences of the residents.

Significantly fewer people cast their votes in the elections for the ruling «Party of Regions» in Kirovograd region. Stable part of voters who cast their votes for the party of Yulia Tymoshenko formed. The support level of «Batkivschina» Party is 32% and the «Party of Regions» only 26% in the Kirovograd region. The «Communist Party of Ukraine» reduced the influence in the Kirovograd region. In the parliamentary elections in 2012 the party gained in the region only 13% of the votes, but the young party of the boxer Klitschko - 15%. Party of «Svoboda» of Ukrainian Nationalists is gaining popularity in the Kirovograd region. At the 2012 parliamentary elections the party "Svoboda" gained 6% of the vote in Kirovograd region.

Election campaigns in different years do not change the ratio between the popular vote, which we spoke of earlier. This indicates the stability of the image of political culture in Central Ukraine. Geographers are trying to demonstrate this pattern. Stability of political images depends on stereotypes of culture between East and West Ukraine.

Problem of the existence of socio-cultural frontier in Central Ukraine poorly studied. Possible directions of studying this problem can be not only the geography of political elections, but the geography of languages, ethnic groups who live in this region. The election preferences only confirm the existence of a political turn in Ukraine.

Keywords: electoral area, electoral separation, voting behavior, electoral border.

References

1. Shirokova E.O. Osoblivosti ukraïnskoï yelektoralnoï kulturi / E.O. Shirokova // Sotsialni tekhnologii. – 2010. – № 45. – s. 9-16.
2. Manakov A. G. Na styke tsivilizatsiy: Etnokulturnaya geografiya Zapada Rossii i stran Baltii [Tekst] / A.G. Manakov. — Pskov: Izd-vo PGPI, 2004. — 296 s.
3. Idrisov B. Yelektoralna kultura naselennya Ukraïni v umovakh transformatsii suspilstva [Tekst]: avtoref. dis. ... kandid. sotsiolog. nauk: 22.00.04 / Idrisov Bakhtiyor; Instituti sotsiologii Natsionalnoï akademii nauk Ukraïni. – Kiïv, 2006. – 17 s.
4. Zubchenko O.S. Yelektoralna kultura yak ob'ekt sotsiologichnogo doslidzhennya [Tekst]: avtoref. dis. ... kandid. sotsiolog. nauk: 22.00.04 / Zubchenko Oleksandr Sergiyovich; Gumanitarniy universitet "Zaporizkiy institut derzhavnogo ta munitsipalnogo upravlinnya". – Zaporizhzhya, 2007. – 23 s.
5. Mikhaylich O.V. Yetnoregionalniy ta lingvistichniy chinniki yelektoralnikh orientatsiy vibortsiv suchasnoï Ukraïni [Tekst]: avtoref. dis. ... kandid. sotsiolog. nauk: 22.00.04 / Mikhaylich Oleksandr Volodimirovich; Naukovo-doslidniy institut ukraïnoznavstva Ministerstva osviti i nauki Ukraïni. – Kiïv, 2007. – 22 s.
6. Gugnin Ye.A. Topologichni kharakteristiki yelektoralnogo polya Ukraïni [Tekst]: avtoref. dis. ... kandid. sotsiolog. nauk: 22.00.04 / Gugnin Yeduard Anatoliyovich; Gumanitarniy universitet "Zaporizkiy institut derzhavnogo ta munitsipalnogo upravlinnya". – Zaporizhzhya, 2007. – 15 s.
7. Kaplan Yu. Formuvannya politichnikh orientatsiy naselennya riznikh regioniv ta podolannya „elektoralnogo rozkolu” [Tekst] / Yu. Kaplan. // Ukraïna: strategichni prioriteti. Analitichni otsinki – 2005 / Za red. O. S. Vlasyuka. – K.: Znannya Ukraïni, 2005. – S. 128-133.
8. Karasev V. Vybory 2006: linii i stsennari raskolov [Tekst] / V. Karasev. // Natsionalna bezpeka i oborona. – 2005. " № 10. – S. 57 " 60.
9. Kononov I. Otnosheniya Vostoka i Zapada Ukrainy: mezhdru proshlym i budushchim [Tekst]/ I. Kononov. // Ukraïna. Skhid – Zakhid: shlyakh do porozuminnya. Zbirnik statey / redaktor N. B. Kononova. – Lugansk: Znannya, 2005. – 132 s. – S. 116 " 124.

10. Pavlenko R. Yelektoralna rozdilnist Ukraïni: shlyakhi podolannya [Tekst]/ R. Pavlenko. // Vibori ta demokratiya. – 2006. " № 1. – S. 38 – 44.
11. Bortnikov V. «Rozmezhuvannya» v Ukraïni v konteksti tsinnisnoi indentifikatsii naselennya [Tekst] / V. Bortnikov // Politichnyi menedzhment. – 2007. - № 1. – s. 36-47.
12. Cherkashin K.V. Yelektoralna povedinka naselennya nezalezhnoï Ukraïni v regionalnikh zrizakh [Tekst]: avtoref. dis. ... kandid. polit. nauk: 23.00.02 / Cherkashin Kiril Valeriyovich; Tavriyskiy natsionalniy universitet im. V.I. Vernadskogo. – Simferopol, 2005. – 24 s.
13. Shabliy O.I. Sotsialno-ekonomichna geografiya Ukraïni. Navchalniy posibnik. [Tekst] / O.I. Shabliy. - Lviv: Svit, 2000. - 680 s.
14. Bagrov N.V. Regionalnaya geopolitika ustoychivogo razvitiya [Tekst] / N.V. Bagrov. – K.: Lybid, 2002.- 256 s.
15. Dnistrianskiy M.S. Yetnopolitichna geografiya Ukraïni: problemi teorïi, metodologii, praktiki. Monografiya.[Tekst] / M.S. Dnistrianskiy – Lviv: Litopis; Vidavniy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2006. – 490 s.
16. Khan C. A. Yelektoralna geografiya Krimu [Tekst]:avtoref. dis... kand. geogr. nauk: 11.00.02 / Cvgen Anatoliyovich Khan; Odeskiy derzhavniy universitet im. I.I.Mechnikova. – Odesa, 1999. – 20 s.
17. Mironyuk V.M. Yelektoralna geografiya regionu (na materialakh galitskikh oblastey) [Tekst]: avtoref. dis... kand. geogr. nauk: 11.00.02 /Mironyuk Vasil Mikolayovich; Lvivskiy natsionalniy universitet imeni Ivana Franka. – Lviv, 2002. 20 s.
18. Grishin N.V. Dinamika elektoralnykh predpochteniy Yuga Rossii: Sravnitelnoye issledovaniye. [Tekst] / N.V. Grishin. M.: Izdatelstvo «Sotsialno-politicheskaya mysl», 2008. – 182 s.
19. Makeev S. Politichna geografiya Ukraïni [Tekst] / S. Makeev, S. Oksamitna // Politologiya postkomunizmu. Politichnyi analiz postkomunistichnikh suspilstv. – Kiïv: politichna dumka, 1995. / <http://litopys.org.ua/polpost/r3a3.htm>
20. Rezultati Vseukraïnskogo referendumu ta Prezidentskikh vioriv v Ukraïni, 1991 r. [Elektronniy resurs] // Rezhim dostupu: http://www.archives.gov.ua/Sections/15r-V_Ref/index.php?11
21. Rezultati parlamentskikh ta prezidentskikh vioriv v Ukraïni, 1994-2012 rr. [Elektronniy resurs] // Rezhim dostupu: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011>
22. Tantsyura V.I. Politichna istoriya Ukraïni. Posibnik dlya studentiv vishchikh navchalnikh zakladiv. [Tekst] / V.I. Tantsyura. – Kiïv: Vidavniy tsentr "Akademiya", 2001 – 488 s.
23. Vybory auknulis[Elektronniy resurs] // Rezhim dostupu: <http://kirovograd.rkk.ua/daily/kirovograd/2005/2/24/1198/>
24. Romanyuk A.S., Skochilyas L.S. ta in. Yelektoralna karta Lvivshchini u mizhregionalnomu zrizi [Tekst] / A.S. Romanyuk. – Lviv: TsPD, 2010. – 168 s.

Поступила в редакцию 22.11.2013 г.